

УДК 343.985

Пчеліна О. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та судової експертології Харківського національного університету внутрішніх справ

СИТУАЦІЙНИЙ ПІДХІД У МЕТОДИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Неможливо забезпечити ефективне розслідування злочинів у сфері службової діяльності без знання можливих ситуацій, які можуть скластися на кожному етапі їх розслідування, й алгоритмів їх вирішення.

У криміналістичній науці відсутній єдиний підхід до визначення поняття слідчої ситуації. Зокрема, серед учених-криміналістів зустрічаються невдоволення терміном “слідча” ситуація, оскільки він допускає можливість двозначного тлумачення: ситуація, яка склалася в ході слідства, та ситуація – в якій опиняється слідчий. Тому було б правильніше іменувати ситуацію “криміналістичною” [1, с. 3]. Раціональне зерно в такому твердженні присутнє, адже термін “слідча” означає така, яка характерна для слідства. Тому важко зрозуміти чи ця ситуація характерна для процесу слідства чи для її учасника – слідчого. Окрім того, вважаємо недопустимим ситуації, в яких провадиться розслідування злочинів, зводити тільки до діяльності одного суб’єкта – слідчого. Адже під час розслідування оперативний апарат органу Національної поліції зобов’язаний забезпечувати своєчасність та якість оперативного супроводження. Це, в свою чергу, дає можливість нам стверджувати, що конкретні ситуації окремого етапу розслідування злочину та процесу розслідування в цілому безпосередньо впливають й на організацію своєї діяльності оперативними співробітниками органів Національної поліції під час проведення оперативно-розшукових заходів чи окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого. Тому підтримуємо позицію стосовно доцільності

вживання терміну “криміналістична” ситуація. У зв’язку з цим, характеризуючи ситуації розслідування злочинів у сфері службової діяльності, ми будемо оперувати зазначеним терміном.

Криміналістична ситуація є складним і багатогранним явищем. Вона є системою великої кількості чинників, котрі в своїй сукупності всебічно характеризують стан, зміст, напрямки та засоби розслідування окремих видів (груп) кримінальних правопорушень на конкретних його етапах. Однак особа, котра провадить досудове розслідування, не завжди та не в повному обсязі здатна сприйняти всю сукупність умов розслідування, а значить не завжди правильно оцінюється ситуація, за якої здійснюється кримінальне провадження. Більше того, така багатокомпонентність значною мірою перешкоджає, а то й взагалі унеможлиблює процес типізації криміналістичних ситуацій розслідування для окремих категорій кримінальних правопорушень. Тому в наукових колах широко використовується трактування слідчої (криміналістичної) ситуації у вузькому розумінні, а саме як сукупності чинників інформаційного характеру. Тобто інформація про окремі обставини злочину на певних етапах його розслідування використовуються як підстава виділення типових криміналістичних ситуацій розслідування.

Ми пропонуємо виділяти типові криміналістичні ситуації розслідування злочинів у сфері службової діяльності в залежності від етапу розслідування злочину, джерела надходження інформації про вчинення вказаних злочинів, повноти наявних відомостей про обставини вчинення злочину, позиції учасників кримінального провадження. Так, за першим критерієм варто виділяти типові криміналістичні ситуації для етапу збору та перевірки первинної інформації про злочини у сфері службової діяльності, початкового та наступного етапів. При цьому варто враховувати джерело отримання інформації про факт підготовки чи вчинення вказаної категорії злочинів. Зокрема, за згаданим критерієм з урахуванням результатів узагальнення матеріалів слідчої та судової практики пропонуємо виділяти

наступні типові ситуації етапу збору та перевірки первинної інформації про злочини у сфері службової діяльності: працівники правоохоронних органів самостійно виявили ознаки цих злочинів під час провадження оперативно-розшукової діяльності чи досудового розслідування інших злочинів (45,2%); злочини у сфері службової діяльності були виявлені контролюючими органами під час проведення ними відповідних контрольних заходів, про що останні повідомили правоохоронні органи (19%); про злочинні прояви у сфері службової діяльності правоохоронні органи поінформували громадяни (заява про кримінальне правопорушення) або представники суб'єктів господарювання (повідомлення про кримінальне правопорушення) (35,7%); про злочини у сфері службової діяльності правоохоронним органам стало відомо з повідомлення у засобах масової інформації (0,1%). Вказані ситуації можуть уточнюватися залежно від обсягу вихідної інформації про обставини вчиненого злочину – є відомості про наслідки (недоотримання фінансових ресурсів, нецільові витрати державних ресурсів, незаконні витрати, недостачі, отримання неправомірної вигоди тощо), способи вчинення злочину, особу злочинця тощо. Більше того, типові ситуації на даному етапі розслідування залежать від поінформованості, обізнаності злочинця про факт виявлення його протиправних діянь і відповідно його поведінки (вживаються чи ні заходи для перешкоджання здійсненню кримінального провадження).

Типові ситуації початкового етапу розслідування злочинів у сфері службової діяльності напряду залежать від обсягу та результатів проведених заходів на попередньому етапі. Окрім того, особливості вказаних ситуацій обумовлюються характером матеріалів про злочин, що наявні на момент внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (67,5%); повнотою вихідної інформації щодо події злочину (56,8%), особи, яка підозрюється у вчиненні такого злочину (78,9%); правовим статусом особи злочинця та обсягом її повноважень (47,3%); сферою вчинення злочину (20,5%); джерелами витоку вихідної інформації про злочин (57,5%). З урахуванням указаного на початковому етапі розслідування можуть

скластися такі ситуації: в результаті попередньої перевірки інформації про вчинення злочину у сфері службової діяльності підтвердився факт учинення останнього, наявні достатні відомості про характер порушення, його наслідки та причетних до нього осіб; за результатами перевірки інформації про вчинення злочину факт останньої підтвердився, але обсяг відомостей про обставини злочину недостатній для правильної кваліфікації злочину; факт учинення злочину у сфері службової діяльності в ході попередньої перевірки не вдалося підтвердити або підтвердився не в повному обсязі, у зв'язку з чим потребує ретельнішої перевірки у рамках кримінального провадження. Окрім того, ситуації початкового етапу розслідування можна деталізувати в залежності від наявності й обсягу інформації про особу злочинця – особа злочинця відома, інформації про її причетність до злочину достатньо; особа злочинця відома, але інформації про її причетність до злочину недостатньо; особа злочинця відома, але інформація про її причетність до злочину відсутня; особа злочинця невідома. Якщо злочини у сфері службової діяльності вчинялися групою осіб, то ситуації розслідування обумовлюються наявними відомостями про всіх учасників кримінального правопорушення. Тобто: є відомості про вчинення злочину групою осіб, усі співучасники відомі; є відомості про вчинення злочину групою осіб, однак не всі співучасники злочину встановлені.

З приводу типових криміналістичних ситуацій наступного етапу розслідування злочинів у сфері службової діяльності, то вони насамперед обумовлюються позицією, котру займає підозрюваний. Відповідно типовими для вказаного етапу розслідування вважаємо наступні ситуації: підозрюваний співпрацює з органами досудового слідства та повністю погоджується з обставинами, що містяться в повідомленій йому підозрі; підозрюваний співпрацює з органами досудового слідства, але не з усіма обставинами підозри згоден; підозрюваний не відмовляється від співпраці з органами досудового слідства, але заперечує повідомлену йому підозру; підозрюваний відмовляється від дачі будь-яких показань з приводу повідомленої йому

підозри; підозрюваний переховується від органів досудового розслідування. Названі ситуації також можуть деталізуватися в залежності від наявності відомостей про усіх співучасників злочину й обсягу доказової бази, достатньої для повідомлення кожному з них підозри.

Практична цінність наведених вище типових ситуацій розслідування злочинів у сфері службової діяльності полягає насамперед у тому, що вони є базою для розробки методичних рекомендацій з планування, організації та ефективного провадження розслідування згаданої категорії злочинів. Вони виділяються для кожного з етапів розслідування злочинів, для їх вирішення розробляються відповідні їм алгоритми слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових і організаційних заходів. Таким чином розробляються типові програми розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

Список використаних джерел: **1.** Копылов И. А. Следственная ситуация и тактическое решение : [учеб. пособие] / И. А. Копылов. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1988. – 24 с.